

УДК 657.1

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-196-202

ПЕТРЕНКО Н. І.

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України
"Бережанський агротехнічний інститут"

ЛЕВЧЕНКО О. Ф., ДМУХОВСЬКА О. М., МАГНУШЕВСЬКА Т. М.

Житомирський агротехнічний коледж

КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ШЛЯХИ ВИВЧЕННЯ ЕКСПЕРТОМ-БУХГАЛТЕРОМ

Сьогодні в Україні дуже широко використовуються засоби обчислювальної техніки; це призвело до появи нових прийомів і методів організації обліку. Наведено порівняльну характеристику ручної і автоматизованої обробки даних бухгалтерського обліку. Комп'ютеризація бухгалтерського обліку створює нові умови для укривтя махінацій під час нарахування та сплати податків, тому розкрито шляхи вивчення експертом-бухгалтером бухгалтерського обліку в комп'ютеризованій формі. Комп'ютерна форма ведення бухгалтерського обліку ускладнює проведення експертного дослідження. При ручній формі ведення бухгалтерського обліку, сфальсифіковані документи все одно будуть в наявності, і навіть сам бухгалтер може не помітити в своїх записах непотрібні цифри. Комп'ютерна форма допомагає сховати всі непотрібні документи. Частіше всього їх просто видаляють з комп'ютера, такі документи можна відновити, але цим займається експерт з комп'ютерної техніки. Ще одним недоліком є різноманіття бухгалтерських комп'ютерних програм. Експерт-бухгалтер не завжди буде знати алгоритм проведення розрахунків в кожній комп'ютерній програмі. Пропонується підвищувати кваліфікацію експертів-бухгалтерів шляхом вивченням бухгалтерських комп'ютерних програм.

Ключові слова: бухгалтерський облік, судово-бухгалтерська експертиза, експерт-бухгалтер, методика експертного дослідження.

PETRENKO N.

Separated subdivision of NULESU «Berezhany Agrotechnical Institute»

LEVCHENKO O., DMUKHOVSKA O., MAGNUSHEVSKA T.

Zhytomyr Agrotechnical College

COMPUTERIZATION OF ACCOUNTING AND THE WAYS OF STUDYING BY AN EXPERT-ACCOUNTANT

Today, computers are widely used in Ukraine – this has led to the emergence of new ways and methods of accounting. The comparative characteristic of manual and automated processing of accounting data is given. Computerization of accounting creates new conditions for the siege of fraud in the calculation and payment of taxes, therefore the ways of studying by an expert-accountant of accounting in the computerized form are revealed. In Ukraine, today there are many computer accounting software such as Sail Enterprise, Galaxy, BEST-Report, ELFII, Debit Plus, 1C: Accounting. An accountant should know the features of at least a few computer programs. This will enable in practice to carry out expert research quickly and qualitatively. The expert accountant should be ready to solve the algorithm of the accounting computer program. Because the overall computerized accounting algorithm will be the same for all programs, but each program will have its own peculiarities. Another important factor for implementation is checking the filing of reports electronically to the State fiscal service. For today, the best program for reporting is the Best-Report Plus software package. The article reveals the peculiarities of the formation of reporting and the order of its research by an expert-accountant. A computerized form of accounting complicates the conducting of expert research. With a manual form of accounting, falsified documents will still be available, and even the accountant himself may not notice in his records unnecessary figures. The computer form helps to hide all unnecessary documents. Frequently, they are simply removed from the computer, such documents can be restored, but this is an expert on computer technology. Another disadvantage is the variety of accounting computer programs. The expert accountant will not always know the algorithm of conducting calculations in each computer program. It is proposed to improve the qualification of expert accountants by studying accounting computer programs.

Key words: accounting, forensic accounting expert, expert-accountant, method of expert research.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Нові економічні відносини проникають у всі сфери виробничої діяльності підприємств України, суб'єкти господарювання інтенсивно переходять до ринкових механізмів. Одна з найважливіших проблем за таких умов – це вдосконалення системи бухгалтерського обліку, звітності і контролю, основним напрямком якого є їх автоматизація із застосуванням різних засобів обчислювальної техніки й автоматизованих інформаційних систем обліку. Сьогодні в Україні дуже широко використовуються засоби обчислювальної техніки; це призвело до появи нових прийомів і методів організації обліку. Відбувається швидке оснащення підприємств комп'ютерами. Вони дозволяють накопичувати дані як безпосередньо в облікових реєстрах (картках, вільних листах та ін.), так і на машинних носіях інформації (наприклад, на жорсткому диску, дискетях).

Але незважаючи на всі переваги жодна комп'ютерна програма не замінить кваліфікованого бухгалтера, хоча дозволить заощадити його час і сили за рахунок автоматизації рутинних операцій, швидше знайти арифметичні помилки в обліку і звітності, оцінити поточний фінансовий стан підприємства та його перспективи.

Комп'ютеризація бухгалтерського обліку створює нові умови для укріплення махінацій в ході нарахування та сплати податків, тому експертам-бухгалтерам потрібно бути ще більш професійними, аніж досі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методикою експертного дослідження ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності займалися такі вчені, як С.А. Звягін [1], Н.А. Остап'юк [2], І.А. Панченко [3], Л.В. Каширская [4], Г.Г. Мумінова-Савіна [5] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. З метою вивчення впливу автоматизації бухгалтерського обліку на способи злочинної діяльності і методику їх виявлення, нам необхідно розглянути порівняльну характеристику особливостей ручної і комп'ютеризованої технології бухгалтерського обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ручної і автоматизованої обробки даних бухгалтерського обліку

Ручний процес	Автоматизований процес
1. Паперові носії інформації	1. Машинні і паперові носії інформації
2. Логічність операцій визначається бухгалтером. Для облікових записів інформація не кодується	2. Логічність операцій визначається програмою обліку. Кодування інформації необхідне для облікових записів
3. Ручне введення інформації. Візуально можна встановити виконавця облікового запису	3. Автоматичне введення інформації. Не завжди можна встановити, хто виконав облікові записи
4. Поступова обробка даних	4. Паралельна обробка даних
5. Облікові реєстри ведуться в одному примірнику	5. При необхідності облікові реєстри можна тиражувати
6. Візуально видно сліди виправлень в облікових записах	6. Не завжди залишається візуально видимі сліди виправлень в облікових записах
7. Значні ускладнення при відновленні облікової інформації у випадку її навмисного або ненавмисного знищення	7. Не має ускладнень у відновленні облікової інформації у випадку її знищення, за умови завчасного копіювання інформації на магнітні носії

Наведені в табл. 1 порівняльні характеристики автоматизованої та ручної обробки інформації мають значні відмінності та впливають на якість ведення обліку.

Під час впровадження на підприємстві автоматизованого обліку значно полегшується праця бухгалтерського персоналу, а також і зростають нові шляхи здійснення зловживань, щодо сплати ПДВ до бюджету, які на даний момент майже не досліджуються, а методики для їх виявлення відсутні. Відсутність методики суттєво впливає на дослідження матеріалів сплати під час судово-бухгалтерської експертизи. Тому перш, ніж запропонувати методику виявлення способів злочинної діяльності, на нашу думку, доцільно розглянути способи здійснення зловживань.

В першу чергу, зловживання можуть здійснюватися за участю облікових працівників, які маскуються як формуванням необґрунтованими бухгалтерських проводок, так й інших облікових записів. Необґрунтовані облікові записи – це бухгалтерські записи в реєстрах обліку, які не підтверджені первинними документами. Вони можуть бути допущені навмисно, або в результаті випадкових помилок, ось чому дуже важливим є встановлення характеру необґрунтованого облікового запису в судово-бухгалтерській експертизі.

На нашу думку, є важливим знання системи класифікації необґрунтованих облікових записів, що має дуже велике значення у встановленні фактів зловживань, що здійснюються працівниками бухгалтерії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розкриття шляхів вивчення експертом-бухгалтером бухгалтерського обліку в комп'ютеризованій формі.

Виклад основного матеріалу. Комп'ютеризована форма бухгалтерського обліку базується на використанні в технології облікового процесу персональних комп'ютерів. В ході дослідження виявлено, що персональні комп'ютери в бухгалтерському обліку можна використовувати по різному, за трьома способами.

Першим із способів такого використання є здійснення деяких допоміжних розрахункових функцій при використанні ручної форми організації обліку. В електронних таблицях можна вести книги аналітичного обліку, складати оборотно-сальдові відомості по рахунках, вести допоміжні відомості та журнали формувати баланс. Це, звичайно, прискорить процес формування облікових реєстрів та створить певні зручності для виправлення можливих помилок у процесі роботи, але говорити про автоматизацію обліку в такому випадку очевидно не слід.

За другим способом, комп'ютерні технології можна використовувати більш ефективно в бухгалтерії лише тоді, коли розробляються спеціальні програмні продукти для здійснення обліку та створюються бази для збереження облікової інформації. Для ведення окремих напрямків обліку можуть використовуватися так звані програмні модулі. На підприємстві, наприклад, можна автоматизувати окремо облік розрахунків із працівниками по заробітній платі, руху товарно-матеріальних цінностей, нарахування амортизації основних засобів тощо. При цьому зникає потреба ручного формування реєстрів обліку. Під час використання другого способу для кожного напрямку обліку можна успішно та зручно налагодити аналітичний облік у розрізі різноманітних показників. Зробити зручним та доступним для працівників бухгалтерії процес формування та проведення первинних документів. Така форма дозволяє сформувати первинний документ, надрукувати та одразу ж провести. Очевидно, така можливість і є ознакою автоматизації обліку. Однак процес формування зведених облікових документів залишається ручною та кропіткою роботою.

Повноцінною формою автоматизованого обліку є третій спосіб, а саме, така форма, за якої в рамках програмного продукту створена єдина база для запису бухгалтерської інформації. Така програма станом на будь-який момент має формувати будь-який запрограмований зведений обліковий документ – оборотно-сальдову відомість, оборотно-сальдову відомість по рахунку, шахову відомість, головну книгу тощо. Крім того користувачу має бути надана можливість програмування різних звітних форм на його вимогу.

При використанні автоматизованої форми організації бухгалтерського обліку за третім способом не має потреби у ручній роботі з формування бухгалтерських реєстрів та зведених облікових документів, необхідно лише занести в базу даних інформацію про первинний документ, який перед тим можна ще й сформувати в рамках програмного продукту. Повністю програмуються процеси запису інформації в базу даних, їх обробки та видачі користувачу у формі звіту.

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій практично в кожного підприємства є можливість автоматизувати бухгалтерський облік за третім способом. Багато фірм пропонують ефективні програмні продукти, які можна одразу після придбання використовувати на невеликих підприємствах. Для середніх перед впровадженням доцільно розробити методику формування та графік документообороту, а потім налаштувати під них сам програмний продукт. Для великих підприємствах, як правило, розробляють індивідуальні спеціальні програми, які крім бухгалтерських можуть виконувати деякі інші функції, наприклад, контролю за технологією.

Слід зазначити, що ефективність роботи бухгалтера на підприємстві суттєво підвищується завдяки засобам інформатизації та автоматизації документообігу, які дозволяють оперативно накопичувати відповідні бази даних про наслідки господарської діяльності та використовувати їх для формування редакцій та друку вихідних документів, квартальних, піврічних і річних звітів, а також надавати інформаційні послуги відповідним організаціям, ланкам управління щодо ефективності роботи.

Як зазначає В. Захожай [6, с. 583], у питаннях створення відділів інформатизації та автоматизації документообігу бухгалтерської служби є багато недоречностей та недоліків, які гальмують розвиток інформаційної мережі, що знижує ефективність нових та новітніх інформаційних технологій. Серед них автор виділяє наступні:

1) використання різноманітних програмних засобів як нових, так і застарілих, значно ускладнює обслуговування інформаційної системи та знижує ефект її впровадження;

2) усунення окремих недоліків різноманітних програмних засобів може перейти в повсякденну проблему, що потребує створення засобів моніторингу стану всієї інформаційної мережі;

3) відсутність нормативної бази для регулювання автоматизованої форми обліку на вітчизняному рівні.

Наступна фаза обробки – складання проводок та їх розміщення в реєстри аналітичного та синтетичного обліку, журнали-ордери за номерами рахунків. Комп'ютерне оброблення дає можливість повністю автоматизувати цей процес, формувати проводки, закінчивши розв'язання кожної дільниці обліку.

В комп'ютерному варіанті бухгалтерського обліку технологія ведення господарських операцій і створення реєстрів може проводитися за допомогою таких компонентів: по-перше, за допомогою бухгалтерських проводок, по-друге, за допомогою господарських операцій і, по-третє, за допомогою первинних документів.

Третя фаза обробки – це складання зведеного синтетичного обліку звітно-сальдових відомостей за рахунками головної книги, балансу та форм фінансової звітності.

Слід зазначити, що програми реєстрації і обробки бухгалтерської інформації повинні бути адаптовані до встановлених правил ведення бухгалтерського обліку. Зокрема, це стосується представлення бухгалтерських реєстрів в зручному вигляді для читання і розуміння записів, виключення несанкціонованого виправлення записів у реєстрах.

Для будь-якої форми бухгалтерського обліку характерні свої спільні особливості:

1) незмінність протягом поточного року прийнятої методології відображення окремих господарських операцій та оцінки майна;

2) повнота відображення в обліку за звітний період усіх господарських операцій, проведених у зазначений час, і результатів інвентаризації майна і зобов'язань;

3) правильність віднесення доходів і витрат до відповідних звітних періодів;

4) тотожність даних аналітичного обліку оборотам і залишкам за рахунками синтетичного обліку [6, с. 583].

У рамках цих вимог ведення бухгалтерського обліку за допомогою засобів комп'ютерного обліку не повинно бути копіюванням технічних прийомів при журнально-ордерній чи меморіальній формі обліку.

Комп'ютеризація забезпечує звільнення облікового персоналу від трудомістких обчислювальних робіт, підвищення якості розрахунків, скорочення строків підготовки даних. Накопичений досвід комп'ютеризованої обробки інформації з оплати праці дозволяє виділити наступні взаємопов'язані комплекси задач, які можна розв'язувати за допомогою персональних комп'ютерів:

– облік відпрацьованого часу та неявок на роботу;

– облік та контроль виробітку та заробітної плати робітників-відрядників;

– облік та нарахування погодинних та інших видів оплати;

– розрахунки різних видів утримань із заробітної плати;

- аналітичний облік по працівниках (за видами нарахувань та утримань);
- складання зведеного розподілу заробітної плати за різними групувальними ознаками;
- формування зведених реєстрів;
- розрахунок оподаткованої бази з фонду оплати праці;
- облік депонованої заробітної плати [5, с. 129].

На переваги електронної звітності і електронного документообігу вказує С.О. Левицька:

- 1) заощаджує робочий та особистий час бухгалтера на підготовку і здавання звіту;
- 2) виключає арифметичні помилки;
- 3) ліквідує паперовий багатотомний архів документів;
- 4) скорочує транспортні й інші витрати підприємства;
- 5) прискорює проведення комерційних операцій [7, с. 381].

В Україні сьогодні існує багато програм для ведення бухгалтерського обліку в комп'ютерному вигляді, таких як «Парус-предприятие», «Галактика», «БЕСТ-ЗВІТ», «ЕЛФІ», «Дебет плюс», «ІС:Бухгалтерія» і т.д.

Кожен із запропонованих на ринку програмних продуктів має свої переваги та недоліки. Проте, зважаючи на практику та аналіз наявних публікацій з цих питань, можна зробити висновок, що найбільш поширеними є «Парус: «Управління автотранспортом», «ІС: Управління автотранспортом Стандарт», «ІС: Підприємство 8. TMS Логістика». Також для системи внутрішнього управлінського обліку використовуються програмні продукти контролінгу – «Управління фінансами», «Адміністратор», «Зведення звітності», «Управління фінансами», «Управління виробничими процесами», «Управління персоналом». Для оперативного врахування змін чинного законодавства та вимог до обліково-розрахункових робіт і формування звітності має також використання АТП інформаційно-довідкових систем – «НАУ-Експерт», ІАС «ПАРУС-Консультант», «Ліга-Закон» та ін. [8, с. 186-187].

Поділяємо точку зору В. Первія щодо основних загальних рис комп'ютерної програми:

- набір інструкцій, вказівок, команд тощо, що має виконані комп'ютер;
- орієнтація на досягнення певної мети під час здійснення наведених вище інструкцій» [9, с. 52].

За допомогою однієї з цих комп'ютерних програм на підприємстві може вестись облік, а це означає, що експерту-бухгалтеру потрібно буде, у разі здійснення правопорушень, перевіряти не тільки документи за конкретним питанням, а й здійснювати розрахунок алгоритму програми, яка використовується підприємством. Тому у такому випадку вибір експерта-бухгалтера слідчим або судом повинен буде пов'язаний з професійним знанням конкретних комп'ютерних програм.

Але перед тим, як перевіряти ведення бухгалтерського обліку, відповідати на поставлені питання, експерту-бухгалтеру разом із слідчим потрібно потурбуватись про вилучення комп'ютерних носіїв.

При дослідженні правопорушень економічного характеру, при комп'ютеризованій формі ведення обліку, участь спеціаліста необхідна, тому що навіть найменша дія з комп'ютерною системою може призвести до безповоротних втрат доказової інформації [1, с. 158].

На наш погляд, під час вилучення комп'ютерної техніки обов'язково потрібно залучати спеціаліста із даної галузі. Хоча експерт-бухгалтер і є спеціалістом в бухгалтерській комп'ютерній програмі, за допомогою ведеться облік на підприємстві, але спеціаліст з комп'ютерної техніки може знайти такі пристрої, про які експерт навіть не здогадувався. Наприклад додаткові носії інформації, дрони, що можуть вказувати на інше приміщення – сервер або взагалі вихід і Інтернет, що може свідчити, що інформація передавалась на інший носій пам'яті за межами підприємства.

Після вилучення комп'ютерної техніки, її встановлюють у приміщенні, яке надане судом, та у якому буде все необхідне для проведення експертного дослідження в комп'ютерній формі обліку. Після підключення всіх пристроїв у єдиний комп'ютерний механізм, експерт комп'ютерної техніки перевіряє сам комп'ютер на присутність скритих файлів, інформації, доступ до якої відбувається за допомогою спеціальних кодів.

Далі перевіряються безпосередньо документи в електронному вигляді. Але тут може виникнути ситуація з не повним обсягом документів, які повинні бути. Тоді експерт з комп'ютерної техніки, застосовуючи всі свої професійні знання, намагається знайти або відновити знищені файли.

У зв'язку з викладеним і об'єктивним існуванням угод, укладених в електронному вигляді, виникає безліч не вирішених теоретичних і прикладних правових питань, пов'язаних з цими договорами. Мабуть, договори, укладені в електронно-цифровій формі, варто відносити до розряду письмових угод. Тут слово «письмові» варто розуміти як інформацію, викладену за допомогою букв, але її носієм виступає не традиційно застосований папір, а інший, специфічний, комплексний об'єкт. Електронно-цифрова форма є видом письмової угоди, відповідає всім її ознакам з урахуванням специфіки мережі Інтернет.

При підписанні двома підприємствами договору в електронному вигляді для експерта виникає новий момент для обов'язкової перевірки, якого немає при ручному веденні бухгалтерського обліку: перевірка сертифіката на отримання електронно-цифрового підпису. При складанні договору в електронному вигляді єдиним показником, який засвідчує справжність контрагентів – є електронно-цифровий підпис.

Таким чином, електронно-цифрова форма договору представляє вираження волі учасників угоди шляхом складання електронного документа, що відбиває зміст угоди і скріпленого електронно-цифровими підписами осіб, котрі укладають угоду.

Взагалі, експерт-бухгалтер повинен знати особливості хоча б декількох комп'ютерних програм. Це дасть можливість на практиці швидко та якісно здійснювати експертне дослідження. Експерт-бухгалтер повинен бути готовий до розв'язання алгоритму дії бухгалтерської комп'ютерної програми. Тому що загальний алгоритм ведення комп'ютеризованого бухгалтерського обліку буде однаковий для всіх програм, але кожна програма буде мати свої особливості. Наприклад, окремі модулі по заробітній платі. В такому випадку потрібно перевірити чи не є застарілими база даних програми, тому що ставки на внески до фондів соціального страхування періодично змінюються, а на підприємстві вони можуть залишитись застарілими.

Ще одним важливим фактором для здійснення є перевірка укладання договору з Пенсійним фондом та Державною фіскальною службою на подання звітностей в електронному вигляді.

Якщо договори укладені, потрібно перевірити квитанції, які відправляються підприємству після отримання Державною податковою службою звітності. Ці квитанції будуть підтверджувати строки подання звітності та прийняття податкових даних цієї звітності до бази даних ДПС.

Якщо ж надіслані податкові звіти сформовано помилково, то платнику податків надсилається квитанція в електронному вигляді у текстовому форматі про неприйняття податкових документів із зазначенням причин. На цю квитанцію накладається електронно-цифровий підпис органу ДПС, здійснюється її шифрування та надсилання платнику податків засобами телекомунікаційного зв'язку. Другий примірник цієї квитанції в електронному вигляді зберігається в органі ДПС.

На сьогодні найкраща програма для складання звітів – це програмний комплекс «Бест-Звіт Плюс». Крім того, у ньому є вбудовані механізми для шифрування та надсилання звітності електронною поштою, а також для отримання підтвердження про успішне прийняття податковою інспекцією поданої звітності.

У зв'язку з відправленням електронною поштою звітів та отримання квитанцій у програмному комплексі «Бест-Звіт Плюс» реалізовано спеціальний сервіс «Журнал передачі пакетів», в якому надійно зберігається інформація про всі відправлені електронною поштою звіти, а також квитанції про їх отримання і прийняття державними органами.

У тому разі, якщо з якихось причин (наприклад, після виправлення виявлених помилок) платник податків надішле кілька примірників одного і того ж документа до закінчення встановленого законодавством терміну його подання, то оригіналом вважатиметься останній із них (за умови, що він не міститиме помилок).

У цьому разі виконання основної функції у процесі організації і технічної підтримки проекту бере на себе Державне підприємство «Інформаційний центр персоналізованого обліку Пенсійного фонду України». За наявності у платника податків програмного забезпечення, здатного формувати в електронному вигляді форму «Додаток 23» і надсилати її у спеціальному форматі *.xml електронною поштою. Інформаційний центр забезпечує її прийняття.

Користувачі програмного комплексу «Бест-Звіт Плюс» також можуть надсилати звіти до пенсійного фонду. Мало того, для використання його при підготовці і поданні звітності до Пенсійного фонду на дискеті не треба вносити ліцензійний ключ, що отримується користувачем під час реєстрації. До речі, програмний комплекс виконуватиме ці функції і в демонстраційному режимі. Щоправда, при цьому треба буде паралельно подавати і паперовий варіант документа.

У разі якщо платник податків захоче надсилати «Додаток 23» електронною поштою, йому доведеться укласти з Інформаційним центром договір, згідно з яким Центр щомісяця прийматиме від платника податків форму звіту «Додаток 23» електронною поштою з накладенням електронно-цифрового підпису і печатки у зашифрованому вигляді. Після накладення підпису на двох примірниках такого договору і надіслання їх звичайною поштою на підпис в Інформаційний центр платник податків встановлює на відповідному комп'ютері криптопровайдер — спеціальну програму.

Після цього треба сформувані і надіслати до Реєстраційного центру заявку на отримання унікальних сертифікатів, за допомогою яких і накладаються електронно-цифровий підпис і печатка. Це можна зробити просто з програмного комплексу. Після формування таких сертифікатів вони надсилаються платникові податків електронною поштою.

Отримавши від платника податків підготовлені і підписані звіти, Інформаційний центр надсилає йому квитанцію № 1, яка є підтвердженням того, що звіт був зданий до Пенсійного фонду, а після його камеральної перевірки — квитанцію № 2, яка є підтвердженням того, що інспектор не має претензій до заповнення цієї форми. Після внесення звіту до бази Пенсійного фонду інформація про це передається до відповідного районного управління Пенсійного фонду.

При цьому від платника податків не вимагається регулярного подання паперового варіанта цієї форми. За договором звіти зберігають у двох примірниках у паперовому вигляді, завірені належним чином, і лише один раз наприкінці року один примірник кожного з таких звітів надсилають звичайною поштою до свого районного управління Пенсійного фонду.

Експерт-бухгалтер повинен бути поглиблено знайомий з комп'ютерними програмами такого направлення для кращого розуміння всіх деталей комп'ютеризованого обліку перевіряемого підприємства.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Комп'ютеризація бухгалтерського обліку – це неминучий процес, який відбувається у всіх країнах з ринковою економікою. Україна не стала винятком. У випадку, коли бухгалтерський облік комп'ютеризований, ухилення від сплати податків відбувається в

електронному вигляді. Тому, щоб експерту-бухгалтеру було зручно проводити експертне дослідження, він повинен бути знавцем бухгалтерських комп'ютерних програм.

Методика експертного дослідження ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в електронному вигляді – це загадка для багатьох експертів, тому що переважна їх більшість знає, в найкращому випадку, одну бухгалтерську комп'ютерну програму. А цього є недостатньо для проведення експертного дослідження комп'ютеризованого обліку. Тому пропонуємо ввести для експертів-бухгалтерів кваліфікаційний рівень по бухгалтерським комп'ютерним програмам. Подання звітності до Пенсійного фонду має багато особливостей, але їх дотримання це кропітка праця: отримання електронно-цифрового підпису, реєстрація підприємства для подання звітності в електронному вигляді, отримання квитанцій про прийняття цієї звітності. Потрібно, щоб на підприємстві була встановлена ефективна бухгалтерська комп'ютерна програма, яка буде правильно оформлювати звітність.

Отже, виділимо особливості виявлення необґрунтованих облікових записів, що виникають в умовах автоматизації обліку, на що впливають наступні обставини:

– Відсутність видимих виправлень в облікових регістрах, а іноді і в первинних документах, які виконані на комп'ютері з використанням спеціальних програм, що полегшує внесення виправлень та підробок, у зв'язку з чим ускладнює їх виявлення. В тому випадку, коли підробка в первинному документі здійснена з використанням бухгалтерських програм і обробляється цією програмою, то зникає протиріччя між змістом первинного документу і обліковим записом. Що впливає на не виявлення ознак зловживання, які виникають у вигляді протиріччя між даними аналітичного і синтетичного обліку та звітності, і можна говорити про наскрізний обліковий запис (наскрізну підробку).

– Підробка облікових записів може здійснюватися за допомогою застосування неправильних кодів аналітичних рахунків. В довідники постійної інформації (номенклатура товарів, прізвища працівників, посади та інше) можуть навмисне вноситися неправильні дані з метою наступного внесення підробок в облікові записи.

– Іноді до бухгалтерських програм на підприємстві мають доступ не тільки бухгалтери, а й сторонні особи, що за своїми службовими обов'язками пов'язані з комп'ютером, та в будь-який момент можуть внести виправлення до бухгалтерських записів.

На нашу думку, для виявлення фактів злочинної діяльності з ПДВ в умовах комп'ютеризації обліку з необґрунтованим внесенням облікової інформації доцільно використовувати комплекс прийомів документальної і фактичної перевірки. Так, ознаки можливого здійснення злочинної діяльності з ПДВ при автоматизованому обліку операцій із нарахуванням на сплати ПДВ можна встановити з використанням наступних прийомів дослідження документальних даних:

– порушення правил оформлення документу (відсутність прізвища виконавця податкової накладної, відсутність підрахунку підсумків, наявність необумовлених виправлень сум), протиріччя між реквізитами документів (порушення порядку нумерації податкових накладних) виявляються шляхом формальної, нормативної і арифметичної перевірок документів і зустрічної перевірки документів за однією господарською операцією;

– відсутність первинних документів, що стали підставою для запису у вторинній документації, особливо такої, що відноситься до коригування сум ПДВ, встановлюється взаємним контролем документів;

– протиріччя між однойменними бухгалтерськими документами, що відносяться до різних періодів часу (в податкових накладних, виписках банку та накладних на відвантаження товару), виявляються з використанням методу порівняльного аналізу документів;

– розбіжності між даними бухгалтерського та інших видів обліку, можуть бути встановлені взаємним контролем.

Питання щодо використання тих чи інших видів технічних засобів для виконання контрольних процедур в умовах застосування комп'ютерної обробки даних у сучасній фаховій літературі докладно не висвітлено. Тобто контрольні функції у електронному середовищі здійснюються виходячи виключно з досвіду та інколи, навіть, з інтуїції експерта. Тому виникає невідкладна потреба у адаптації інструментарію судово-бухгалтерської експертизи до використання в електронному середовищі, що призведе до якісної зміни технології дослідження об'єктів.

Тому, для виявлення фактів злочинної діяльності з ПДВ в умовах комп'ютеризації обліку з необґрунтованим внесенням облікової інформації потрібно звертати увагу на систему контролю, яка створена на підприємстві для контролю за збереженням та внесенням облікових даних до бухгалтерських програм, в даному випадку потрібно акцентувати увагу на наступних моментах:

– в якому порядку здійснюється і оформляється процес оформлення дозволу на здійснення господарської операції, в даному випадку важливо перевірити документи-підстави (накази, розпорядження);

– в якому стані знаходиться система контролю зберігання інформації: важливо звернути увагу на наявність контрольних підсумків – висновків ключових полів інформації, що зберігається, для перевірки точності і повноти даних, що зберігаються, при повторному використанні; чи здійснюється контроль проміжних підсумків – даних, що не мають визначеного сенсу (наприклад, декількох літер), для перевірки наявності змін в господарських операціях, а також для перевірки точності і повноти файлу; на місце зберігання даних; інвентаризація машинних носіїв;

– якість заходів захисту даних, що міститься в автоматизованих системах. Перевірку необхідно здійснити за наступними параметрами: криптографія – кодування інформації; закріплення відповідальності за інформаційні

ресурси – доведення до відома користувачів закріпленої за ними відповідальності за інформаційні ресурси; записи “наживки” – записи, що включаються у файл з метою виявлення недобросовісного використання цього файла; контрольоване знищення інформації; класифікація інформації відповідно до її значення.

В ході дослідження виявлено, що експерт-бухгалтер в сучасних умовах може досліджувати документи як в паперовій, так і електронній формах. Тобто, експерту-бухгалтеру об’єкти дослідження можуть бути надані в електронній формі (на магнітних носіях інформації – комп’ютерних дискетах, дисках, флешках тощо). Причому доступу до паперових копій первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку у експерта-бухгалтера може не бути взагалі. Адже ст. 13 Закону України “Про електронні документи та електронний документообіг” від 22.05.2003 № 851-IV визначено, що підприємства не зобов’язані виготовляти паперові копії електронних документів. Це є обов’язковим лише тоді, коли виготовлення копій, створених у електронному вигляді документів на магнітних носіях інформації, є неможливим. Тобто в процесі судово-бухгалтерської експертизи трапляються випадки, коли без використання комп’ютерної техніки провести дослідження буде неможливо.

Саме тому для проведення якісного дослідження за наведених умов експерт-бухгалтер повинен мати уяву про зловживання, які можуть здійснюватися в ході ведення обліку в автоматизованих умовах, та методику їх виявлення, про технічне, програмне, математичне та інші види забезпечення бухгалтерського обліку; володіти термінологією в галузі комп’ютеризації; чітко уявляти особливості технології та послідовність процедур комп’ютерної обробки облікової інформації; організацію роботи бухгалтерії в таких умовах. Він повинен вміти працювати на комп’ютері з основними офісними програмами, мати практичний досвід роботи з різними системами бухгалтерського обліку, аналізу, правовими та довідковими системами, спеціальними інформаційними системами контролю. Всі ці знання необхідні експерту-бухгалтеру для повноти вивчення матеріалів справи (незалежно від їх форми) й таким чином забезпечення достовірності й обґрунтованості висновку експертизи.

Література

1. Звягин С.А. Организация и методика проведения экспертизы в системе бухгалтерского учета : дис. ... канд. эк. наук : 08.00.12. / Звягин Сергей Анатольевич. – М. : РГБ, 2002. – 201 с.
2. Остап’юк Н.А. Обліково-аналітичне забезпечення бухгалтерської експертизи: теорія і методика : дис... канд. екон. наук : 08.06.04 / Наталія Анатоліївна Остап’юк. – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 186 с.
3. Панченко І.А. Організація судово-бухгалтерської експертизи: теоретико-практичні аспекти / Інна Анатоліївна Панченко. – Житомир : ЖДТУ, 2007. – 182 с.
4. Каширская Л.В. Эффективные формы организации бухгалтерской экспертизы : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12. / Каширская Людмила Васильевна. – М. : РГБ, 2003. – 154 с.
5. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Г.Г. Мумінова-Савіна. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.
6. Бухгалтерський облік у галузях економіки : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В.Б. Захожай, М.Ф. Базась, М.М. Матюха, В.М. Базась ; [за ред. В.Б. Захожая, М.Ф. Базася]. – К. : МАУП, 2005. – 968 с.
7. Левицька С. О. Комп’ютеризація бухгалтерського обліку та звітності: вітчизняні потреби та міжнародний досвід [Електронний ресурс] / С. О. Левицька, С. В. Чепак // Вісник Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2010. – Вип. 3. – С. 380–383. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnueu_2010_3_89
8. Сисюк С. В. Комп’ютеризація обліку та контролю в транспортній галузі: аналіз можливостей та задачі вдосконалення [Електронний ресурс] / С. В. Сисюк // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2015. – Т. 20. Вип. 2(2). – С. 185–189. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_2\(2\)_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_2(2)_46)
9. Первій І. В. Комп’ютерні програми як об’єкт бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / І. В. Первій // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2015. – № 1. – С. 48–55. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_1_9

References

1. Zvyagin S. A. Organization and methods of examination in the accounting system: dis. cand. of economy Sciences: 08.00.12. / Zvyagin Sergey Anatolyevich. – M.: RGB, 2002. – 201 p.
2. Ostapjuk N. A. Accounting and analytical support of accounting expertise: theory and methodology: dissertation Candidate of economy Sciences: 08.06.04 / Natalia Anatoliivna Ostapjuk. – Zhytomyr, ZhDTU, 2006. – 186 p.
3. Panchenko I. A. Organization of forensic accounting expertise: theoretical and practical aspects / Inna Anatoliivna Panchenko. – Zhytomyr, ZhDTU, 2007. – 182 p.
4. Kashirskaya L. V. Effective forms of organization of accounting expertise: diss. cand. of economy Sciences: 08.00.12. / Kashirskaya Lyudmila Vasilievna. – M.: RSL, 2003. – 154 p.
5. Muminova-Savina G. G. Forensic accounting expertise: Teaching method. manual For self. learn discipline / G. G. Muminova-Savina. – K.: KNEU, 2004. – 268 p.
6. Accounting in Economics: Textbook for Students of Higher Educational Institutions / V. B. Zakhoyay, M.F. Bazas, M. M. Matyukha, V. M. Bazas; [Ed. V. B. Zakhoyay, M. F. Bazas] – K.: MAUP, 2005. – 968 p.
7. Levitskaya S. O. Computerization of accounting and reporting: domestic needs and international experience [Electronic resource] / S.O. Levitskaya, S.V. Chepak // Bulletin of the Kamyans-Podilsky National University named after Ivan Ogiienko. Economic Sciences. – 2010. – Issue 3. – P. 380–383. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnueu_2010_3_89
8. Sysyuk S. V. Computerization of Accounting and Control in the Transport Industry: Analysis of Opportunities and Problems of Improvement [Electronic resource] / S. V. Sysyuk // Bulletin of the Odessa National University. Series: Economics. – 2015. – Vol. 20, Issue 2 (2). – P. 185–189. – Access mode: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_2\(2\)_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_2(2)_46)
9. Perviy I. V. Computer programs as an object of accounting [Electronic resource] / I. V. Perviy // Bulletin of the Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences. – 2015. – No. 1. – P. 48–55. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_1_9

Рецензія/Peer review : 08.03.2019

Надрукована/Printed : 08.04.2019
Рецензент: д.е.н., проф. Бутинець Ф. Ф.